

Sygn. akt II USKP 10/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 października 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Halina Kiriło (przewodniczący)
SSN Maciej Pacuda (sprawozdawca)
SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania Banku S.A. z siedzibą w W.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w Warszawie
o zwrot nienależnie pobranych świadczeń,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 26 października 2022 r.,
skargi kasacyjnej odwołującej się od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z dnia 13 października 2020 r., sygn. akt III AUa 616/18,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia [...] 2018 r., wydanym na skutek odwołania wniesionego przez odwołującą się Bank S.A. w W. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziału w Warszawie z dnia 24 kwietnia 2017 r., którą zobowiązano odwołującą się do zwrotu nienależnego świadczenia za okres od dnia 1 maja 2016 r. do dnia 28 lutego 2017 r. w kwocie 39.609,50 zł, zmienił tę decyzję, stwierdzając, że nie zobowiązuje

odwołującej się do zwrotu kwoty 39.609,50 zł oraz rozstrzygnął o kosztach postępowania w sprawie.

Sąd Okręgowy ustalił, że organ rentowy decyzją z dnia 15 kwietnia 2008 r. przyznał J. S. prawo do emerytury, ustalając stały termin płatności świadczenia na 10. dzień każdego miesiąca. W dniu 30 czerwca 2010 r. J. S. i E. S. zawarli z odwołującą się umowę rachunku bankowego, na mocy której założony rachunek stał się rachunkiem wspólnym. Zgodnie z dołączonym do umowy regulaminem każdy ze współposiadaczy rachunku był uprawniony do dysponowania bez ograniczeń środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku [...], w tym do wypowiedzenia umowy. Do rachunku wspólnego nie można było złożyć dyspozycji na wypadek śmierci i nie mogły być z niego pokrywane wydatki z tytułu kosztów pogrzebu współposiadacza rachunku. Natomiast w sytuacji śmierci jednego ze współposiadaczy rachunku, rachunek miał być nadal prowadzony jako rachunek wspólny (§ 5 i 6 regulaminu). Świadczenie emerytalne było wypłacane J. S. na ten rachunek bankowy. E. S. zmarła w dniu [...] 2016 r., natomiast J. S. zmarł w dniu [...] 2016 r. Emerytura za okres od dnia 1 maja 2016 r. do dnia 28 lutego 2017 r. w łącznej kwocie 39.609,50 zł została przekazana na opisany wcześniej rachunek bankowy.

Sąd pierwszej instancji ustalił ponadto, że w dniu 22 kwietnia 2016 r. do organu rentowego wpłynął odpis skróconego aktu zgonu J. S.. Organ rentowy w dniu 15 lutego 2017 r. zwrócił się do odwołującej się o zwrot świadczenia za okres od dnia 1 maja 2016 r. do dnia 28 lutego 2017 r. w łącznej kwocie 39.609,50 zł. Odwołująca w piśmie z dnia 3 marca 2017 r. poinformowała jednak organ rentowy, że nie może zrealizować zwrotu świadczenia, ponieważ rachunek, na który wpłynęło świadczenie, jest rachunkiem wspólnym. W tej sytuacji organ rentowy wydał zaskarżoną decyzję, którą oparł na podstawie art. 138a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (dalej jako ustawa emerytalna; zapewne wskutek oczywistej omyłki nazwana przez Sąd pierwszej instancji ustawą o systemie ubezpieczeń społecznych).

Powołując się na tak ustalony stan faktyczny sprawy, Sąd Okręgowy uznał, że wniesione w sprawie odwołanie było uzasadnione. Sąd ten przypomniał, że w myśl art. 138 ust. 1 w związku z ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej osoba, która

nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu, przy czym za nienależnie pobrane świadczenia uważa się m.in. świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczeń. Artykuł 101 pkt 2 powołanej ustawy przewiduje z kolei, że prawo do świadczeń ustaje ze śmiercią osoby uprawnionej. Zgodnie z art. 138a ustawy emerytalnej bank jest zaś zobowiązany zwrócić organowi rentowemu kwoty świadczeń przekazane na rachunek w banku za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy.

Sąd pierwszej instancji zaznaczył również, że art. 55 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe stanowi, że w przypadku śmierci posiadacza rachunków (...), bank jest obowiązany wypłacić z tych rachunków kwotę równą wpłatom na rachunki dokonany przez organ wypłacający świadczenie z ubezpieczenia lub zabezpieczenia społecznego (...), które nie przysługiwały za okres po śmierci posiadacza rachunku, wskazaną we wniosku organu wypłacającego to świadczenie (...), skierowanym do banku wraz z podaniem numerów rachunków, na które dokonano wpłat. Przepis ten nie znajduje jednak zastosowania do rachunku wspólnego (art. 57 Prawa bankowego). W świetle art. 55 ust. 3 powołanej ustawy bank jest z kolei zwolniony od wypłaty pełnej lub częściowej kwoty, o której mowa w ust. 1 pkt 2, jeżeli przed otrzymaniem wniosku organu wypłacającego świadczenie lub uposażenie dokonał z tych rachunków wypłat innym uprawnionym osobom, które to wypłaty nie pozwalają zrealizować wniosku w całości lub części, oraz w terminie 30 dni od otrzymania wniosku poinformuje o tym ten organ, wraz ze wskazaniem osób, które pobrały wypłaty. Ponadto art. 55 ust. 4 przewiduje, że bank nie odpowiada za szkody wynikające z wykonania czynności, o których mowa w ust. 1 pkt 2 i ust. 3, a odpowiedzialność w tym zakresie ponosi organ wypłacający świadczenie lub uposażenie, który wystąpił z wnioskiem. Przepis art. 51 prawa bankowego zawiera zaś definicję legalną rachunku wspólnego. Zgodnie z tą definicją rachunek bankowy, z wyjątkiem rachunku rodzinnego, może być prowadzony dla kilku osób fizycznych, kilku jednostek samorządu terytorialnego albo stron umowy o współpracy w rozumieniu ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. - Prawo geologiczne i górnicze - rachunek wspólny. W doktrynie prawa wyróżnia się łączne i rozłączne rachunki wspólne dla osób

fizycznych. W rachunku wspólnym łącznym do dysponowania środkami na rachunku potrzebna jest zgoda wszystkich współposiadaczy rachunku. Natomiast w rachunku wspólnym rozłącznym każdy ze współposiadaczy może samodzielnie dysponować środkami na rachunku. W przypadku rachunku wspólnego prowadzonego dla osób fizycznych, o ile umowa rachunku bankowego nie stanowi inaczej: (-) każdy ze współposiadaczy rachunku może dysponować samodzielnie środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku, (-) każdy ze współposiadaczy rachunku może w każdym czasie wypowiedzieć umowę ze skutkiem dla pozostałych współposiadaczy. Jako zasadę dla rachunków wspólnych prowadzonych dla osób fizycznych Prawo bankowe przyjęło przy tym rachunek rozłączny. Umowa może wszakże tę kwestię uregulować odmiennie. W praktyce banków dominuje zasada braku ingerencji w wewnętrzne stosunki pomiędzy współposiadaczami rachunku, co powoduje, że w zdecydowanej większości funkcjonujące rachunki wspólne są rachunkami rozłącznymi. W wypadku śmierci jednego ze współposiadaczy rachunku wspólnego (dotyczy to sytuacji, w której pozostaje jeden współposiadacz) umowa rachunku może przewidywać różne rozwiązania, w tym takie, zgodnie z którymi: (-) rachunek ulega rozwiązaniu, w takim wypadku umowa mogłaby także przewidywać równy podział środków na rachunku pomiędzy pozostałych współposiadaczy oraz spadkobierców zmarłego, (-) rachunek przekształca się w rachunek indywidualny.

Uwzględniając powyższe regulacje, Sąd Okręgowy podkreślił, że „kwestią dyskusyjną” w sprawie było ustalenie, czy wraz ze śmiercią E. S. wygasł stosunek prawny umowy rachunku bankowego wspólnego, a w związku z tym rozważenie obowiązku odwołującej się do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia emerytalnego. E. S., która była współposiadaczem rachunku wraz z J. S., zmarła już dnia [...] 2016 r., a jej śmierć nie powodowała skutku w postaci automatycznego przekształcenia rachunku wspólnego. Ponadto materiał dowodowy zgromadzony w sprawie nie wskazywał, aby doszło do wypowiedzenia umowy rachunku bankowego przez któregokolwiek ze współposiadaczy. Oznaczało to, że wola zachowania charakteru rachunku jako wspólnego nie uległa zmianie i prawnie obowiązywała.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, prawidłowe było zatem stanowisko odwołującej się, że śmierć współposiadacza rachunku (która nastąpiła w dniu [...] 2016 r.) nie spowodowała przekształcenia rachunku wspólnego w rachunek indywidualny, ponieważ po stronie E. S., po jej śmierci, nadal występowało wiele osób (spadkobiercy). Zgodnie bowiem z § 6 pkt 2 regulaminu rachunków bankowych i kart debetowych dla klientów indywidualnych w Banku S.A. w przypadku śmierci jednego z współposiadaczy rachunku, rachunek taki jest nadal prowadzony jako rachunek wspólny z zachowaniem przez drugiego z współposiadaczy rachunku uprawnień, o których mowa w § 5 regulaminu. W konsekwencji art. 55 ust. 1 Prawa bankowego nie powinien mieć zastosowania, natomiast należy opierać się na art. 57 Prawa bankowego, zawierającym wyłączenie reguły określonej w art. 55.

Końcowo Sąd Okręgowy przypomniał również, że Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 13 czerwca 2006 r., II UZP 7/06, przyjął, że obowiązek zwrotu przez bank Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych kwot świadczeń przekazywanych na rachunek w banku za miesiące przypadające po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, nie obejmuje wpłat na rachunek wspólny. Podobne stanowisko zajął też Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w wyrokach z dnia 23 lutego 2012 r. oraz z dnia 10 lipca 2012 r., oceniając sytuację prawną konta wspólnego po śmierci współposiadacza. Stwierdził bowiem, iż nie ma podstaw, by twierdzić, że z chwilą śmierci posiadacza lub współposiadacza umowa rachunku bankowego wygasa, a wspólny rachunek przekształca się z mocy prawa w konto indywidualne.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie, wyrokiem z dnia 13 października 2020 r., wydanym na skutek apelacji wniesionej przez organ rentowy od wyroku Sądu pierwszej instancji, zmienił ten wyrok w punkcie 1 i 2 oraz oddalił odwołanie i rozstrzygnął o kosztach postępowania w obu instancjach.

Sąd Apelacyjny uznał, że Sąd pierwszej instancji w sposób nieprawidłowy dokonał wykładni prawa materialnego mającego zastosowanie w sprawie. Sąd ten ponownie przytoczył art. 51, art. 55 ust. 1 pkt 2 oraz art. 57 Prawa bankowego, a także art. 138a ustawy emerytalnej, stwierdzając równocześnie, że nie można przyznać racji stanowisku odwołującej się, zgodnie z którym mimo śmierci E. S. w

dniu [...] 2016 r., na dzień wypłaty świadczenia J. S. (już po śmierci tego ubezpieczonego), prowadzony dla niego przez odwołującą się rachunek bankowy miał status rachunku wspólnego.

Sąd drugiej instancji przypomniał, że osobą fizyczną jest jednostka ludzka od chwili narodzin do momentu śmierci. Nie jest zatem zasadne tworzenie swojego rodzaju fikcji przez uznawanie za rachunek wspólny rachunku, którego tylko jeden posiadacz żyje. Należy zatem stwierdzić, że śmierć współposiadacza rachunku nie implikowała skutku w postaci automatycznego przekształcenia rachunku wspólnego w rachunek indywidualny, ale w istocie rachunek ten, od dnia śmierci E.S., nie spełniał warunków rachunku wspólnego. Co więcej, wskutek śmierci żony J. S. był jego jedynym właścicielem i nie występowały przesłanki z art. 51a pkt 1 Prawa bankowego, z którego wynika, że każdy ze współposiadaczy rachunku może dysponować samodzielnie środkami pieniężnymi zgromadzonymi na tym rachunku. Zarówno art. 138a ustawy emerytalnej, jak i art. 57 w związku z art. 55 ust. 1 pkt 2 Prawa bankowego są skierowane do tego samego adresata, to jest banku prowadzącego rachunek świadczeniobiorcy, jednak art. 55 ust. 1 pkt 2 Prawa bankowego dotyczy zwrotu kwot świadczeń przekazanych na rachunek wspólny świadczeniobiorcy i osoby trzeciej za miesiące przypadające po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy. Przepis art. 138a ustawy emerytalnej reguluje wyłącznie taką sytuację, w której nie ma osoby zobowiązanej do zwrotu świadczenia mającego charakter pobranego nienależnie, wpłaconego przez organ rentowy na rachunek bankowy świadczeniobiorcy. Odnosi się więc do wpłat dokonanych na rachunek prowadzony indywidualnie dla świadczeniobiorcy, czyniąc bank zobowiązanym do zwrotu organowi rentowemu świadczeń przekazanych za miesiące przypadające po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy. Celem regulacji wynikającej z art. 138a ustawy emerytalnej jest umożliwienie organowi rentowemu odzyskania świadczeń, które bez jego winy zostały wypłacone pomimo ustania do nich prawa, a nie ma podstaw, aby uznać, że pobrała je jakakolwiek osoba, która zobowiązana byłaby do ich zwrotu w myśl zasad zapisanych w art. 138 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Dlatego do żądania zwrotu wpłaconego świadczenie emerytalnego za

okres od dnia 1 maja 2016 r. do dnia 28 lutego 2017 r., po śmierci ubezpieczonego, znajduje zastosowanie art. 138a ustawy emerytalnej.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, skoro w chwili śmierci J. S. jego małżonka już nie żyła, istotnie nie można było twierdzić, że kwota świadczenia została przekazana na czynny rachunek wspólny. Bezsporne w sprawie było to, że nie występowała osoba zobowiązana do zwrotu świadczenia mającego charakter pobranego nienależnie, gdyż E. S. od dnia [...] 2016 r. już nie żyła. Wpłata została dokonana na nadal co prawda istniejący rachunek wspólny, ale w istocie rachunek prowadzony już jedynie dla indywidualnego świadczeniobiorcy. W okolicznościach tych należało stwierdzić, że wpłata nastąpiła na rachunek bankowy w warunkach uniemożliwiających przypisanie takiej wypłaty osobie trzeciej i w tej sytuacji, na podstawie powołanego wyżej art. 138a ustawy emerytalnej, odwołująca się była zobowiązana zwrócić nienależnie wypłacone świadczenie.

Sąd drugiej instancji podkreślił również, że regulamin odwołującej się nie może znajdować się w opozycji do wskazanych przepisów i ich wykładni, albowiem regulamin jest aktem wewnątrznie obowiązującym, tzn. obowiązuje tylko między bankiem a posiadaczami rachunków w tym banku, nie wywołuje zaś skutków w stosunku do podmiotów trzecich i nie może zmieniać uregulowań ustawowych.

Odwołująca się Bank S.A. w W. wniosła do Sądu Najwyższego skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 13 października 2020 r., zaskarżając ten wyrok w całości i zarzucając naruszenie prawa materialnego przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie:

1) art. 55 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 57 Prawa bankowego, przez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że organ rentowy ma prawo dochodzić zwrotu świadczenia, które wpłynęło na rachunek wspólny świadczeniobiorcy i osoby trzeciej po śmierci obojga współposiadaczy tego rachunku, z którymi bank zawarł umowę rachunku bankowego;

2) art. 57 w związku z art. 51 i art. 59a Prawa bankowego oraz z art. 922 § 1 k.c., przez błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że mimo iż świadczenie zostało wypłacone przez organ rentowy na rachunek wspólny, to w istocie po śmierci pierwszego ze współposiadaczy był on prowadzony dla indywidualnego świadczeniobiorcy (żyjącego współposiadacza rachunku) bez uwzględnienia faktu,

że umowa rachunku nie uległa rozwiązaniu, a w prawa i obowiązki spadkodawcy weszli spadkobiercy zmarłego współposiadacza.

Powołując się na tak sformułowane zarzuty kasacyjne, skarżąca wniosła o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i jego zmianę przez uwzględnienie odwołania oraz stwierdzenie, że skarżąca nie jest zobowiązana do zwrotu organowi rentowemu kwoty świadczeń w wysokości 39.609,50 zł przekazanych na rzecz J. S. na rachunek wspólny nr [...], a także o zasądzenie od organu rentowego na rzecz skarżącej kosztów dotychczasowego postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego za postępowanie przed Sądami pierwszej i drugiej instancji oraz kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym, według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpoznawana w niniejszym postępowaniu skarga kasacyjna nie jest uzasadniona. Jest ona oparta na założeniu, zgodnie z którym organ rentowy nie ma prawa dochodzić od banku zwrotu świadczenia emerytalnego za okres po śmierci świadczeniobiorcy, jeśli świadczenie to wpłynęło na rachunek wspólny świadczeniobiorcy i osoby trzeciej nawet po śmierci obojga współposiadaczy tego rachunku, skoro w prawa i obowiązki zmarłego współposiadacza rachunku wstąpili spadkobiercy tej osoby.

Zdaniem Sądu Najwyższego, założenie to jest jednak błędne. Kwestię dotyczącą obowiązku zwrotu przez bank świadczenia przekazanego przez organ rentowy na rachunek wspólny po śmierci świadczeniobiorcy będącego współposiadaczem takiego rachunku rozstrzygnął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 13 czerwca 2006 r., II UZP 7/06 (Monitor Prawa Pracy 2006 nr 10, poz. 547), wyjaśniając, że przewidziany w art. 138a ustawy emerytalnej obowiązek zwrotu przez bank Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych kwot świadczeń przekazywanych na rachunek w banku za miesiące przypadające po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, nie obejmuje wpłat na rachunek wspólny (art. 57 w związku z art. 55 ust. 1 Prawa bankowego). Uzasadniając ten pogląd prawny, Sąd Najwyższy stwierdził między innymi, że art. 138a jest zawarty w ustawie

emerytalnej, która swoim zakresem normatywnym nie obejmuje zasad prowadzenia działalności bankowej - określa bowiem warunki nabywania prawa do świadczeń z ubezpieczeń emerytalnego i rentowych, zasady ustalania wysokości tych świadczeń oraz zasady i tryb ich przyznawania, a także wypłaty (art. 1 ust. 1). Przepis art. 138a jest zamieszczony w rozdziale 4 działu IX ustawy, odnoszącym się do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń, egzekucji i potrąceń ze świadczeń. Jest to zatem przepis dotyczący zwrotu nienależnie pobranego świadczenia w warunkach, których nie obejmuje swoim zakresem art. 138 ustawy. Przepis ten w ust. 2 pkt 1 definiuje świadczenia pobrane nienależnie jako wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie ich wypłaty w całości lub w części, jeżeli osoba je pobierająca była pouczona o braku takiego prawa. Z art. 138 ust. 1 ustawy emerytalnej wynika natomiast, że obowiązek zwrotu takiego nienależnie pobranego świadczenia ciąży na osobie, która je pobrała. Śmierć osoby uprawnionej do emerytury powoduje ustanie prawa do świadczenia (art. 101 pkt 2 ustawy emerytalnej). Świadczenia wypłacone przez organ rentowy za miesiące przypadające po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, mają zatem charakter świadczeń wypłaconych nienależnie. Z uwagi na przyczynę ustania prawa do świadczenia, tego rodzaju wypłata może nastąpić jedynie na rzecz innej niż świadczeniobiorca osoby bądź na rachunek bankowy - w warunkach uniemożliwiających przypisanie takiej wypłaty jakiegokolwiek osobie. Jeżeli tego rodzaju świadczenie wypłacono osobie trzeciej, to zastosowanie znajdzie art. 138 ust. 3 ustawy emerytalnej, zgodnie z którym za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu art. 138 ust. 1 uważa się również świadczenia wypłacone z przyczyn niezależnych od organu rentowego innej osobie niż wskazana w decyzji tego organu. Do zwrotu takich świadczeń jest wówczas zobowiązana osoba, która je pobrała. Wpłata tego rodzaju świadczeń na rachunek wspólny świadczeniobiorcy i osoby trzeciej (osób trzecich) jest równoznaczna z wypłaceniem świadczenia innej osobie w powyższym rozumieniu. Z art. 51a pkt 1 Prawa bankowego wynika bowiem, że każdy ze współposiadaczy rachunku może dysponować samodzielnie środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku, a więc nie wyłączając kwot wpłaconych na ten rachunek przez organ rentowy za okres następujący po śmierci

jednego ze współposiadaczy rachunku. Zasady zwrotu nienależnie pobranego świadczenia w takiej sytuacji reguluje ustawa emerytalna w art. 138 ust. 3 w związku z art. 138 ust. 1, stanowiąc, że obowiązek zwrotu ciąży na osobie, której świadczenie wypłacono, a zatem na współposiadaczu (współposiadaczach) rachunku. Tym samym art. 138a, zawarty w tej samej ustawie i odnoszący się również do zwrotu nienależnie wypłaconego świadczenia, nie obejmuje wpłat tego rodzaju na rachunek wspólny. Podmiot, do którego jest adresowany, to jest bank prowadzący rachunek, nie może być bowiem zobowiązany do zwrotu kwot świadczeń pobranych nienależnie przez inne osoby. Przepis ten reguluje zatem wyłącznie taką sytuację, w której nie ma osoby zobowiązanej do zwrotu świadczenia mającego charakter pobranego nienależnie, a wypłaconego przez organ rentowy na rachunek bankowy świadczeniobiorcy. Odnosi się więc do wpłat dokonanych na rachunek prowadzony indywidualnie dla świadczeniobiorcy, czyniąc bank zobowiązanym do zwrotu organowi rentowemu świadczeń przekazanych za miesiące przypadające po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy. Celem regulacji wynikającej z art. 138a ustawy emerytalnej jest umożliwienie organowi rentowemu odzyskania świadczeń, które bez jego winy zostały wypłacone pomimo ustania do nich prawa, a nie ma podstaw, aby uznać, że pobrała je jakakolwiek osoba, która zobowiązana byłaby do ich zwrotu w myśl zasad zapisanych w art. 138 tej ustawy. Tego rodzaju rozwiązanie otwiera organowi rentowemu drogę nie tylko do żądania od banku zwrotu wpłaconych na rachunek bankowy świadczeń, które w inny sposób nie mogłyby być odzyskane (...). Z powyższego wynika, że art. 138a ustawy emerytalnej nie reguluje tego samego przedmiotu co art. 57 w związku z art. 55 ust. 1 pkt 2 Prawa bankowego, a zatem pomiędzy tymi przepisami nie zachodzi sprzeczność wymagająca usunięcia przy zastosowaniu reguł kolizyjnych. Nie można zatem stwierdzić, że art. 57 w związku z art. 55 ust. 1 pkt 2 Prawa bankowego wyłącza stosowanie art. 138a ustawy emerytalnej.

Podzielając w pełni zarówno tezę, jak i argumentację przytoczoną na jej poparcie w uzasadnieniu powołanej uchwały, Sąd Najwyższy zauważa wszakże, iż co do zasady dotyczy ona sytuacji, w której po śmierci świadczeniobiorcy wspólny rachunek bankowy jest nadal prowadzony dla współposiadacza (współposiadaczy).

To w takiej sytuacji możliwość dysponowania środkami zgromadzonymi na rachunku (również przekazanymi po śmierci świadczeniobiorcy) przez współposiadacza powoduje bowiem, że to na nim - zgodnie z art. 138 ust. 3 w związku z art. 138 ust. 1 ustawy emerytalnej - a nie na banku, będzie ciążył obowiązek zwrotu tej części środków, które wpłynęły na rachunek bankowy po ustaniu prawa do świadczenia.

Wymaga natomiast podkreślenia, że w sprawie, w której została wniesiona rozpoznawana skarga kasacyjna, stan faktyczny jest zgoła odmienny. Współposiadacze prowadzonego przez skarżącą wspólnego rachunku bankowego zmarli bowiem w takiej kolejności, że najpierw zmarła żona świadczeniobiorcy E. S. (w dniu [...] 2016 r.), a dopiero później (w dniu [...] 2016 r.) zmarł świadczeniobiorca J. S.. O ile więc należy zgodzić się ze skarżącą, że z chwilą śmierci E. S. prowadzony dla niej i dla J. S. rachunek bankowy nie utracił statusu rachunku wspólnego, co dodatkowo wynikało z obowiązującego u skarżącej regulaminu, gdyż nadal żył drugi współposiadacz tego rachunku, o tyle późniejsza śmierć J. S. powodowała, że łącząca go ze skarżącą do tej chwili umowa rachunku bankowego wygasła w związku z brakiem jednej strony tej umowy. Umowa nie może bowiem trwać nadal w sytuacji, w której jedna z jej stron (w okolicznościach faktycznych sprawy obaj współposiadacze rachunku) nie posiada już zdolności prawnej oraz zdolności do czynności prawnych ani też żadnych praw i obowiązków z zakresu prawa cywilnego, co w świetle art. 8 k.c. oraz art. 12 k.c. jest przecież oczywiste. Wprawdzie art. 57 Prawa bankowego zawiera zastrzeżenie, w myśl którego rachunku wspólnego (art. 51 Prawa bankowego) nie dotyczy między innymi art. 59a tej ustawy określający przesłanki rozwiązania umowy rachunku bankowego między innymi z powodu śmierci posiadacza rachunku, jednakże przepis ten musi być wykładany w ten sposób, że chodzi w nim o śmierć jednego ze współposiadaczy rachunku wspólnego (gdy drugi współposiadacz lub pozostali współposiadacze nadal żyją), a nie o śmierć wszystkich współposiadaczy. Stanowiska tego nie może też zmienić ewentualne występowanie spadkobierców zmarłego współposiadacza rachunku. Nie stają się oni bowiem z mocy prawa współposiadaczami rachunku wspólnego (w Prawie bankowym oraz w przepisach Kodeksu cywilnego brak pozytywnej regulacji w tym zakresie), lecz przysługuje im

jedynie (po uprzednim wylegitymowaniu się odpowiednim dokumentem – poświadczeniem dziedziczenia lub postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku) uprawnienie do wstąpienia w prawa i obowiązki zmarłego po uprzednim zawarciu z bankiem stosownej umowy na podstawie art. 52 Prawa bankowego. Do czasu zawarcia takiej umowy spadkobiercy na podstawie art. 922 k.c., po przedstawieniu bankowi tytułu prawnego, są zaś uprawnieni wyłącznie do dysponowania środkami zgromadzonymi na rachunku bankowym prowadzonym dla spadkodawcy (art. 59a ust. 4 Prawa bankowego).

Podsumowując ten wątek rozważań, Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że prowadzony dla E. i J. S. wspólny rachunek bankowy utracił ten status po śmierci J. S., co powodowało, że wbrew odmiennemu pogładowi skarżącej, art. 57 Prawa bankowego nie wyłączał jej odpowiedzialności za wypłatę na podstawie art. 55 ust. 1 pkt 2 tej ustawy na rzecz organu rentowego kwoty równej wpłatom świadczeń, które nie przysługiwały J. S. za okres po jego śmierci.

Niezależnie od powyższej argumentacji Sąd Najwyższy zwraca również uwagę, że o ile wspomniany art. 57 Prawa bankowego wyłącza możliwość stosowania w stosunku do rachunków, o których mowa w art. 51 tej ustawy (rachunków wspólnych), między innymi art. 55 ust. 1, o tyle nie wymienia art. 55 ust. 3 jako tego, który nie dotyczy rachunków wspólnych. Przepis ten stanowi natomiast, że bank jest zwolniony od wypłaty pełnej lub częściowej kwoty, o której mowa w ust. 1 pkt 2 (to jest kwoty równej wpłatom świadczeń, które nie przysługiwały za okres po śmierci posiadacza rachunku), jeżeli przed otrzymaniem wniosku organu wypłacającego świadczenie lub uposażenie dokonał z tych rachunków wypłat innym uprawnionym osobom, które to wypłaty nie pozwalają zrealizować wniosku w całości lub w części, oraz w terminie 30 dni od otrzymania wniosku poinformuje o tym ten organ, wraz ze wskazaniem osób, które pobrały wypłaty. Regulacja tego przepisu oznacza więc, że bank może zwolnić się z obowiązku wypłaty na rzecz organu rentowego kwoty równej wpłatom świadczeń, które nie przysługiwały za okres po śmierci posiadacza rachunku, a które zostały wypłacone innym uprawnionym osobom (na przykład spadkobiercom) przed otrzymaniem wniosku organu rentowego, jeżeli poinformuje o tym ten organ i wskaże osoby, które pobrały wypłaty. Taka informacja umożliwi bowiem organowi

rentowemu identyfikację osób, wobec których byłoby możliwe dochodzenie zwrotu nienależnych świadczeń na podstawie art. 138 ust. 3 w związku z art. 138 ust. 1 ustawy emerytalnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2012 r., I UK 327/11, LEX nr 1212048).

Odnosząc tę regulację do okoliczności faktycznych ustalonych w sprawie, Sąd Najwyższy zauważa jednak, że skarżąca, po otrzymaniu pisma organu rentowego z dnia 15 lutego 2017 r. zawierającego wniosek o zwrot świadczeń przekazanych na rachunek bankowy J. S. za okres po jego śmierci, nie wywiązała się z obowiązków określonych w art. 55 ust. 3 Prawa bankowego. Poprzestała bowiem na udzieleniu organowi rentowemu informacji, że nie może zrealizować zwrotu świadczenia, ponieważ wspomniany rachunek jest rachunkiem wspólnym. Taka informacja z całą pewnością nie stanowiła więc realizacji obowiązku informacyjnego wynikającego z treści powołanego przepisu, co powodowało, że skarżąca nie uwolniła się skutecznie od obowiązku zwrotu na rzecz organu rentowego kwoty określonej we wniosku tego organu.

Kierując się przedstawionymi motywami, Sąd Najwyższy uznał, że zaskarżony wyrok nie narusza przepisów prawa materialnego powołanych w podstawach zaskarżenia rozpoznawanej skargi kasacyjnej. Dlatego, opierając się na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., orzekł jak w sentencji wyroku.

[as]